

Megnyitó beszéd

Hölgyeim és Uraim! Szeretettel és egyszersmind mélységes hálánk, köszönetünk kifejezésével üdvözlöm a megyei tanács elnökét, Gonda György elvtársat, házigazdánkat, aki alkalmat adott ennek a konferenciának itteni megrendezésére, és ellát bennünket, a konferencia valamennyi tagját, közreműködőjét minden elképzelhető kényelemmel, és olyan körülményeket teremtett számunkra, amelyek között ez a konferenciánk valóban gyümölcsöző és célravezető lehet.

Szeretettel köszöntöm azonkívül a Védnökség, az Előkészítő Bizottság tagjait, akik fáradságot nem kímélve végezték el azokat a sokszor igazán bonyolult munkálatokat, amelyek ennek a konferenciának megrendezését lehetővé tették. Ugyancsak szeretettel köszöntöm konferenciánk valamennyi résztvevőjét, a külföldieket s a belföldieket egyaránt, akik nemes célunk érdekében itt összegyűltek.

A konferencia, amelynek küszöbén állunk, az egyetemes magyarság életének, jelenkori történelmének fontos eseménye. Három évvel ezelőtt történt, hogy az anyaország először nyújtotta ki kezét a világon szerteszóródott testvéreink, véreink felé, hogy magyarságismeretük elmélyítésével szorosabbra fűzze azokat a szálakat, amelyeket a közös eredet és a közös múlt sodort erőssé és szilárddá.

Akkor konferenciánk főleg az elméleti alapvetéssel foglalkozott, azoknak a kérdéseknek megvilágításával, amelyek előttünk állnak, annak az útnak a kijelölésével, amelyen haladnunk kell.

Azóta sok minden történt, amiről majd a konferencia során a beszámolókból értesülni fogunk, úgyhogy ennek a konferenciának a tárgya és természete nem lesz azonos az első konferenciáéval. Mint említettem, akkor egyrészt az elméleti kérdések álltak a munka középpontjában, előadások hangzottak el igen nagy számmal, és a középponti kérdés, a konferencia tárgya elsősorban a magyar nyelv és általa a magyarságtudat megőrzésének általános kérdései voltak.

Ezen a konferenciák nem annyira az általános kérdések, amelyek csak az alapot vetették meg, hanem a belőlük kinövő újabb feladatok, módoszatok, formák, a munka technikájának megbeszélése lesz a fő feladatunk. Ezzel fogunk foglalkozni, mégpedig elsősorban gyakorlati szempontból. Bőséges gyakorlati bemutatók fogják tehát mindig megindítani azokat a vitákat, amelyek, reméljük, a kérdések tisztázására vezetnek.

A konferencia munkaterülete is igen lényegesen kiszélesedett. Nem csupán a nyelvvel foglalkozunk, bár a nyelv természetesen mindig igen fontos szerepet visz, hiszen voltaképpen a nyelv vezet a kultúra sűrűjébe, azzal lehet igazán behatolni a magyar műveltség sajátos mélyébe, hanem azonkívül más területeket is magában foglal konferenciánk, mint a történelem, a néprajz, az irodalom, a művészetek stb., amelyekről az első konferencia alkalmával éppen csak említés történt, egy-két gondolat hangzott el. Most alaposabb megbeszélésben fognak részesülni.

Reméljük, hogy ez a konferencia méltó folytatása lesz egyrészt az első konferencia munkájának, másrészt azoknak az erőfeszítéseknek, amelyek azóta történtek célunk érdekében, és ennél fogva ennek a konferenciának is gyümölcsöző lesz az eredménye, és valóban tovább fogja vinni azt az ügyet, amelyet itt mi szolgálni óhajtunk.

A konferenciát ezennel megnyitom.

Beszámoló az I. számú (pedagógiai) munkabizottság munkájáról

Munkabizottságunk négy napos munkájának eredményeit, problémáit és javaslatait a következőkben foglalhatjuk össze.

Érdeklődés a magyar nyelv iránt — Azok közül az információk közül, amelyeket tapasztalatcsere jellegű megbeszéléseinken nyertünk, egyike a legbiztatóbbaknak a magyar nyelv iránti érdeklődés erősödése, mégpedig nyelvünknek nemcsak anyanyelvi, hanem idegen nyelvi mivoltában is. Nyelvünk a társadalmi élet színterére lépett olyan helyeken is, ahol eddig nem vagy csak alig tudtak valamit a magyarságról. A magyarok közül egyre többen eszmélnek rá: mit vesztek el, vagy mit veszíthetnek el anyanyelvükkel együtt.

A konferencián részt vevőkön kívül számos élesztője működik — az egész világon szétszórta — annak a lappangó tűznek, amely egyik helyen már csak pislákol, a másik helyen azonban még izzik a parazsa. Számadatokat kaptunk barátainktól egy-egy város vagy ország magyar lakosságáról, családjairól és gyermekeikről-unokáikról, akiknek most még csak csekély számú rétege tanulja a magyart, de a többi mint tartalék reménybeli elsajátítója, birtoklója, megőrzője, sőt ápolója nyelvünknek.

Növekvőben van az idegen nyelven beszélők érdeklődése a magyar nyelv iránt. Van rá eset, hogy nyelvünk hangzása ejti rabul az érzékeny fülű hallgatót. A történelmünk vagy nyelvünk története és származása iránt érdeklődők legalábbis érintkezésbe kerülnek nyelvünk világával. Turisták tanulnak magyarul ételt-italt kérni és vásárolni. Uruguayban a hétfélig magyar iskolába a magyar gyerekek magukkal hozták idegen nyelvű pajtásaikat.

Értesültünk arról is, hogy az Egyesült Államok egy kis városában egy magyar papcsalád az angol nyelvű szülőket is mozgósítani tudta arra, hogy gyermekeiknek díszes magyaros ruhát varrjanak, sőt magyar nyelvi foglalkozásra is bocsássák őket.

A nyelvoktatás helyzete — A nyelvtanulásnak számos akadályáról is értesültünk. A szülők tartózkodásának több oka van: a politikai elvakultság (amely minden kapcsolat felszámolásában nyilvánul meg országunkkal), az új környezetbe való beleilleszkedés gondjai (amelyek a szülők mindkettőjének teljes munkaerejét veszi igénybe, s ezért nem tudnak foglalkozni gyermekükkel), az új életbe való beleilleszkedésnek megalkuvásra csábító tényezői (amelyek például az idegen nyelv tudását mint a boldogulás, sőt esetleg gazdagodás egyik fontos feltételét favorizálják); és így tovább.

A közömbösséget azonban az öntudatos nyelvmegőrzők sok helyütt feltörik, s ennek nyomán igen változatos formákban kelnek életre törekvések, tanfolyamok, baráti körök, iskolák, művelődési körök és az oktatásnak egyéb keretei.

Valamennyi kezdeményezés áldozatos, önzetlen munkát követel: élni kell a társadalom nyújtotta adottságokkal, s meg kell találni azokat a nyelven kívüli tényezőket, amelyek végül is jó eszközcivé válnak a nyelvi oktatásnak.

Az anyagi feltételek megteremtésére irányuló szervező munkának sok helyütt szép eredményei születnek. Például egy autóbusz, amely házról házra gördülve szedi össze a gyerekeket, s szállítja a foglalkozás színhelyére, sokszor igen nagy távolságról. (A távolságok hallatlan megnövekedése — úgy látszik — egyre nagyobb akadálya máris, s lesz a jövőben is a tömegméretű oktatásnak.)

Épület szerzése, felszerelés előteremtése, megfelelő tanítónak munkába állítása, a foglalkozási idő okos beosztása stb. megannyi gondja, de feltétele is az oktatás megkezdésének és aztán folytatásának. Ahol idő múltával az anyagi forrása vagy az érdeklődés elapad, vagy ahol a társadalmi viszonyok megváltoznak, bizony nehézségek támadnak. Ezért iskolák megszűnnek, másutt azonban keletkeznek. De ha általánosítani lehet a munkatársak beszámolóiból, akkor okvetlenül gyarapodásról beszélhetünk.

Kifogyhatatlanok is a kezdeményezők azokból az ötletekből, amelyek mozgósítják a családokat és az anyagi erőket. Itt teadélutánok megszervezése — néhány gyermekszereplő vagy szavaló fellépésével —, ott szülők, főleg anyák megnyerése valamilyen közös foglalkozásra — például magyaros ruhácskák varrására —, amott mesedélután vagy bábjátékelőadás edesgeti a gyermekeket és velük együtt a szülőket a gondolathoz, hogy ne csak a hivatalos, idegen nyelvű iskolában részesüljenek nevelésben a gyerekek, hanem szombatonként vagy vasárnaponként kötetlenebb keretek között, kisközösségek fészekszerű melegében, közvetlen gondozók jóindulatú, óvó és

serkentő irányításával kezdődjék kicsiben a nagy és szép nevelő, nyelvmentő munka.

A foglalkozási formák is olyanok, amelyek csalogatóan kedvesek a gyermekek és a szülők számára, s jószerint csak *rejtett nyelvi* célzatúak. A közös dalolás, feledésbe merült gyermekjátékok — amelyekben a szülők saját gyermekkoruk játékait ismerik fel (versek és mondókák, tánc és egyéb mozgás, társasjáték mellett egy órácskát foglalkoznak magyar betűvetéssel, olvasással, beszélgetéssel), s ebben már tervszerű pedagógiai célzat is meghúzódik.

Megbeszéléseink egyik igen fontos tanulsága az, hogy mennyire fontosak ezek a nyelven kívüli tevékenységi formák az anyanyelvi oktatásnak nemcsak a kezdeti fokán, hanem szinte mindvégig. Ennek nemcsak a helyzet adta és kényszerűen felismert megfontolásból kell így lennie, hanem a korszerűen értelmezett nyelvoktatás természete miatt is. A nyelv ugyanis mindenképpen eszköz, amely minden emberi tevékenységet kísér. Tehát azon a fokon, amelyen még nem válhat tudatossá és így szándékoská sem a közvetlen magyar nyelvtanulás, egy-egy játék vagy csak mozdulat, egy-egy népi párbeszéd felidézésére, társas játék vagy foglalkozás közben tett közlés, papírhajtogatásnak élőszóval való kísérése stb. — serkentő kezdete lehet a tervszerű magyar nyelvi oktatásnak. A kicsiny csoportban megszűnnek azok a gátlások, amelyek az egyént még görcsbe rántják, s érvényre jutnak a közösség társas előnyei: a közös öröm egy-egy jól sikerült dal, mozdulatsor stb. nyomán. A kezdetben csak befogadó, engedelmesen játszó vagy mozgó csoport tevékenyé válik, maga is kezdeményez, ötleteket hoz, tehát felszabadultan érzi magát otthon a magyar játékban, dalban, mozgásban *és — nyelvben.*

Módszertani problémák — Ha szélesen értelmezzük a módszertant, akkor rendkívül sokféle, egymástól igen különböző, legtöbbször helyileg meghatározott utakat kell keresnünk a tanítás sikeréért. Elemi szintű nyelvtudás elérése is igen gondos és kitartó tanítást kíván, de a kétnyelvűség, mégpedig a „szerves” kétnyelvűség (ahogyan pl. Makkai Ádám értelmezi) céljainak megvalósítása szinte művészi tanítást tételez fel. A két pólus között a változatok sokfélék, mint ahogyan sokfélék azok a körülmények is, amelyek között a nyelvtanítás folyik, sokfélék a célok is, amelyeket a nyelvtanulással el akarnak érni. A gyerekeket a szülők viszik iskolába, vagy tanítják otthon a családi körben; céljuk: a nyelv megőrzése. Az egyetemen a hallgató egy szakterület kutatása végett tanulja meg nyelvünket. Nem egy esetben a baráti kapcsolatok vonzzák az idegeneket is nyelvünk tanulására. A turista országunk megismeréséhez keresi a nyelvtudás megszerzésének lehetőségét. És így tovább. Úgy látjuk, hogy ebben a sokféleségben a fő módszertani elv *a nyelvhasználat elsajátítására irányuló eljárások keresése.*

Ezért megnyugtató, hogy tankönyveink nem grammatikát óhajtának tanítani, hanem a kifejezésformákat, a nyelvi készletet veszik célba, a szabályokat kifejtetlenül, tételesség nélkül, implicit módon tartalmazzák, s a terminológiából csak a nélkülözhetetleneket alkalmazzák.

Természetes és korszerű törekvést látunk abban, hogy a nyelvtanítás támaszpontjain megkeresik a tanítás legeredményesebbnek ígérkező változatát. Mivel megfelelő segédeszközökben hiány van, sokszor a tanár alkotja meg a tankönyvet, s dolgozza ki a tanítás formáit. Sokan vannak, akik egyénileg, a magántanulást vállalva szeretnék magyar nyelvtudásukat tökéletesíteni, vagy szeretnék nyelvünk tudására szert tenni. Ezek vannak a leghátrányosabb helyzetben, számukra a „levelező tanulás” lehetőségeit kell majd megteremteni és megtalálni.

Az anyanyelv tanításának megújítására Magyarországon is fontos munka folyik. Azok az irányelvek, amelyek szerint hazánkban a jövő anyanyelvoktatása remélhetőleg kibontakozik, érdekes egyezést mutatnak azokkal a törekvésekkel és megoldásmódokkal, amelyekkel világszerte próbálkoznak. Ezekre a megoldásokra — amelyekre már utaltunk — a körülmények kényszerítő ereje vezeti munkatársainkat, s eközben számunkra is tanulságos megoldásokat találnak, mégpedig mind az alapszinten, mind magasabb, kutató-kísérletező szinten. Eszerint a nyelvi nevelésben mind mi idehaza, mind az odakint tanítók, szakemberek az egész személyiség kibontakoztatásának, sokoldalú és változatos művelésének a lehetőségét látjuk. A nyelvi nevelés nem korlátozódhat pusztán a szóbeli és írásbeli kifejezés fejlesztésére, hiszen a kifejezésnek, a közlésnek számos egyéb eszköze van: a taglejtés, a mozgás, a dal, a hanggal való bánás, a játék, a rajz, a festés. És ezek mind még csak eszközök a mondanivaló megformálására, de amelyeknek mint készülékeknek mégis az a feladatuk, hogy szolgálják a gondolat, a mondanivaló kialakítását is, serkentsék tevékenységre a gyermek szellemét. A szellem mozgékonyága azután visszahat a kifejezési formákra, gazdagítja a kifejezés készletét, hajlékonyabbá teszi a nyelvet, mozgósítja a gyermek alkotó kedvét, találékonyságát, önálló megoldások produkálására képesíti. Ilyenformán a teljes emberi személyiség formálódik. Ilyen irányba mutat Nagy Károly értékes kísérlete odakint, ilyen irányba mutatnak a mi kísérleteink idebent.

Nagy Károly amerikai egyetemi tanár maga is tanított 10-14 éves gyerekeket, s érdekes kísérletet végzett a gyerekek öntevékenységének, sőt önkifejtésének szervezett mozgósítására. A kis gyermekcsoport tagjait különféle témák kidolgozásával bízta meg. Ilyenek: „Egy ember, akit szeretek”; „Egy ember, akire haragszom”; „Gondolataim és érzéseim tavasszal”; „Amikor hideg van”; „Tűz és víz” stb. A témákat írásban is kidolgozták, megbeszélték, irodalmi anyagot gyűjtöttek hozzá, és ezt

bemutatták a foglalkozásokon. Nem arra irányult a tanár figyelme, hogy milyen a teljesítmények értéke, hanem arra, hogy elemezzék egymás munkáját, ismerjék meg egymás felfogását, s tájékozódjanak eközben a magyar irodalomban is.

Míg hallgattuk egymás beszámolóit, rájöhettünk, hogy egyetlen nagy törekvésben fogantak elgondolásaink és módszertani próbálkozásaink. Ezeknek kölcsönös figyelemmel kísérése megtermékenyítené gondolkodásunkat, kiszélesítené látóhatárunkat, s újabb eredményekkel kecsegtethet.

Milyen szerepet játszhatnak a mi most elkészült tankönyveink módszertani megoldásaikkal? Kétségtelenül valamiféle sztenderdizáló feladatot szánhatunk nekik. Miáltal? Művelődési anyaguknak a kiszemelése által; azzal tudniillik, hogy a nyelvtudás gyarapítását a mai magyar élet és ország ismertetésével kapcsolják össze, történelmi és művelődéstörténeti anyagot, dalt és irodalmat tartalmaznak, tájainkat és városainkat mutatják be. Azáltal, hogy a szülőföld nyelvi, irodalmi népzenei varázsát közvetítik, játékra, énekekre, képzeletfejlesztésre, önálló alkotásra serkentik a tanulót. Aktív magatartást kívánnak a tanártól és tanulótól, élményszerűvé kívánják tenni a tanulást, de vezetik is a munkát: megszervezik az előrehaladás ütemét, gondoskodnak ismétlésről, és mindvégig követik a feladatmegoldás technikáját, sokféle lélektani hatástényezőre építve.

Ilyen jellegükben a tankönyveket a munkabizottság el is fogadta. Most sürgősen kell őket továbbítani azokhoz az iskolákhoz, amelyek ősszel már bevezethetik, hogy minél hamarabb szerezzünk információkat használatuk tapasztalatairól. A szervezésnek ezt a munkáját, a „visszajelzés” szorgalmazását, várjuk is a munkabizottság vállalkozó tagjaitól.

Világos, hogy a tankönyvek — kísérletiek lévén — továbbfejlesztendők, felszerelendők a szükséges technikai és módszertani segédletekkel. Kívánatos, hogy tanári útmutató *vagy kézikönyv társuljon hozzá*, hogy ez tanácsokkal lássa el a tanítót, s ezzel egyben tovább is képezze. Most már végig kell gondolnunk, hogy milyen magnószalag, film, diaposzítív, kézimunkára való eszközök, kiegészítő bibliográfiák, ajánlott irodalom, hanglezem stb. szükséges a tankönyvek hatékonyságának növeléséhez. Ha a tankönyvek által megvalósítható a jól irányított, okosan vezetett, munkáltatáson alapuló munka, akkor a tanítási színvonal egységesítése és emelése irányában igen jelentős lépést tettünk. Amit azután ehhez a további kísérletezés, „szerelés” majd hozzáad, erre szervesen épülhet rá. Nagy probléma ebben a várható mozgásban a tanárihiány, a képzettség kellő színvonalának hiánya a tanításra vállalkozókban. Sürgős tennivalónak tartjuk a képzés, a továbbképzés megindítását. Egyik útját ennek a kapcsolatok állandósításában látjuk, a rendelkezésre álló információközlés eszközeinek igénybevételel (a

Tájékoztató, kinti folyóiratok stb.). Ez azonban kevés, nem is elég hatékony. Az igazán hatékony továbbképzés a személyes kapcsolatok kialakításában rejlik. Jó kezdetnek bizonyulna, ha például a táborozásra ide látogató gyerekekkel nevelők is eljöhethének, és itt a mi gyakorlott nevelőinkkel együtt tanítanának és tájékoznának.

Az ösztöndíjak számának növelése, nyári tanfolyamok szervezése, egyetemi hallgatók nyári kiutazása a magyartanítás feladatainak ellátására stb. mind olyan javaslatok, amelyek komoly megfontolásra érdemesek.

Mivel támogatta tehát bizottságunk munkája a külföldi magyartanítást? — A konferenciának a nyelvoktatás kérdéseivel foglalkozó munkabizottsága — néhány alkalommal más munkabizottságokkal közösen szervezett előadásokkal is — bizonyára tetemes segítséget nyújtott honfitársainknak. Szemléleti tisztázással és gyakorlati tanácsokkal egyaránt hozzájárult a külföldi anyanyelvoktatás hatékonyabb folytatásához.

Ami a nyelvszemlélet kérdéseit illeti, munkatársaink Lőrincze Lajostól kaptak illetékes tájékoztatást nyelvünk mai használati problémáiról, a hagyomány és a fejlődés kettősségének megőrző és egyben bővítő indítékairól, az új jelenségek megítélésének szempontjairól. Eszményünk a cikornyátlan, egyszerű beszéd, nyelvünknek azonban továbbra is nemcsnek és szépnek kell megmaradnia.

Helyesírásunk rendszeréről és ennek a rendszernek a nyelvtanításra levonható következményeiről Fábíán Páltól kaptak fontos útmutatást. Részük volt összevető nyelvészeti előadásokban is, amelyek mintegy a tankönyvek megoldásait megelőző tudományos megfontolásokat tárták fel.

Ami a gyakorlati útravalót illeti, a résztvevők magukkal vihették három tankönyvünket: Frittmann Lászlónénak *Tarka lepke*, Szende Aladárnak *Magyar szavak világa* Ginter Károly és munkaközösségének, *Hogy mondjuk helyesen?* című kísérleti tankönyveit.

Takács Eteltől pedig — aki maga is részese a második tankönyv szerzőségének — ízelítőt kaptak a nyelvtanítás vonzó és hatékony hazai módszereiből: a játékos eljárásokból, amelyek a gyerekek eredményesebb nyelvi — és ezzel együtt gondolkodási — kultúrájának nevelését már ma is hatékonyan szolgálják.

És kaptak számos fontos, gyakorlati bemutatással egybekötött előadásokon gondolat- és kedvbresztő tájékoztatást a bábjátékról, a dramatizáló-megjelenítő szövegfeldolgozásnak öntevékenységet serkentő eljárásairól, a népdal szerepéről az anyanyelvi műveltség gyarapításában.

A munkabizottság maga rendkívül tevékeny volt: megbeszélések, viták, daltanulás és éneklés, tapasztalatcsere lelkesítő alkalmain bizonyosodott be, hogy barátaink — egyben munkatársaink — továbbra is vállalják a magyar nyelv oktatásának nehéz, de műveltségmegtartó és műveltségépítő munkáját.